

**ASOSIY VOSITALARNI JORIY TA'MIRLASH XARAJATLARI HISOBINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Karimov Otabek Sulxonovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Davlat moliyaviy nazorati va auditi yo'nalishi

2-kurs magistranti

ok90551@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Tashkilotlarda moddiy resurslarni samarali boshqarish va ularning xizmat muddatini uzaytirish uchun joriy ta'mirlash xarajatlarini aniq va shaffof hisobga olishning ahamiyati yoritiladi. Maqolada joriy ta'mirlash jarayonida uchraydigan iqtisodiy muammolar, mavjud hisob amaliyoti va uning kamchiliklari ilmiy manbalar asosida ko'rib chiqiladi. Xalqaro tajribaga tayangan holda, joriy ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari hisob siyosatini optimallashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va moliyaviy intizomni kuchaytirishga xizmat qiladi.

KALIT SO'ZLAR: Asosiy vositalar, joriy ta'mirlash xarajatlari, hisob siyosati, moddiy resurslar, moliyaviy boshqaruv, iqtisodiy samaradorlik, baholash usullari, xalqaro tajriba.

АННОТАЦИЯ

В данной научной статье рассматриваются вопросы совершенствования учета расходов на текущий ремонт основных средств. Подчеркивается важность точного и прозрачного отражения ремонтных расходов для эффективного управления материальными ресурсами и продления срока их эксплуатации. В работе анализируются экономические проблемы, существующая учетная практика и ее недостатки на основе достоверных научных источников. С учетом международного опыта разрабатываются научно обоснованные предложения по совершенствованию учета расходов на текущий ремонт. Результаты исследования способствуют оптимизации учетной политики, рациональному использованию ресурсов и повышению финансовой дисциплины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Основные средства, расходы на текущий ремонт, учетная политика, материальные ресурсы, финансовое управление, экономическая эффективность, методы оценки, международный опыт.

ANNOTATION

This scientific article analyzes the issues related to improving the accounting of current repair expenses of fixed assets. The importance of accurate and transparent accounting of repair expenses for efficient management of material resources and for extending the useful life of fixed assets is highlighted. The article examines economic challenges, existing accounting practices and their shortcomings, based on reliable academic sources. Drawing on international experience, scientifically grounded proposals are developed to enhance the accounting procedures for current repair expenses. The results of the study contribute to optimizing accounting policies, ensuring rational use of resources and strengthening financial discipline.

KEYWORDS: Fixed assets, current repair expenses, accounting policy, material resources, financial management, economic efficiency, evaluation methods, international experience.

KIRISH

Asosiy vositalar har qanday tashkilotning ishlab chiqarish salohiyatini belgilovchi eng muhim moddiy resurslardan biridir. Ularning texnik holati, yangilanishi va muntazam ravishda ta'mirlab turilishi ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligi, mahsulot sifati va xizmat ko'rsatish samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlarini aniq va ilmiy asoslangan tarzda hisobga olish zamonaviy iqtisodiy boshqaruvning ajralmas qismi hisoblanadi. Joriy ta'mirlash xarajatlarining to'g'ri aks ettirilishi nafaqat asosiy vositalarning xizmat muddatini uzaytiradi, balki korxonaning moliyaviy natijalarini barqarorlashtirishga ham xizmat qiladi. Hozirgi kunda ko'plab xo'jalik yurituvchi subyektlarda joriy ta'mirlash xarajatlari hisobini yuritishda turli jihatdan noaniqliklar, bir xil bo'lmagan yondashuvlar va amaliyotdagi tafovutlar kuzatiladi. Bu esa moliyaviy hisobotlarda chalkashliklar, resurslardan foydalanish samaradorligining pasayishi, xarajatlar ustidan nazoratning yetarli emasligi va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda xatoliklar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, iqtisodiy islohotlar chuqurlashgan, raqobat kuchaygan, investitsiyalar oqimi oshgan hozirgi sharoitda ta'mirlash xarajatlarining to'g'ri hisobga olinishi tashkilotning barqaror rivojlanishi uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Xalqaro buxgalteriya amaliyotida ham joriy

ta'mirlash xarajatlarini hisobga olishning yagona va aniq tamoyillarini ishlab chiqish masalasi dolzarb hisoblanadi. Chet davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'mirlash jarayonlarini tizimli ravishda rejalashtirish, xarajatlarni to'g'ri tasniflash, ularni moliyaviy natijalarga ta'sirini baholash va shaffof hisobot yuritish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omillaridan biridir. Shu jihatdan mazkur mavzuni chuqur o'rganish, mavjud kamchiliklarni ilmiy asosda tahlil qilish va takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish amaliy jihatdan ham, nazariy jihatdan ham muhim hisoblanadi. Ushbu tadqiqotda asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlarini hisobga olishning mavjud holati, xalqaro ilmiy manbalardagi qarashlar, iqtisodiy mezonlar hamda zamonaviy boshqaruv talablariga asoslangan istiqbolli yondashuvlar o'rganiladi. Tadqiqot natijalari buxgalteriya hisobi amaliyotini yangi bosqichga ko'tarish, hisob siyosatini optimallashtirish va tashkilotlarda moliyaviy intizomni kuchaytirishga xizmat qiladi.

MAQSAD

Ushbu ilmiy tadqiqotning asosiy maqsadi asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirishga yo'naltirilgan ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda joriy ta'mirlash jarayonida shakllanadigan xarajatlarning iqtisodiy mazmunini chuqur tahlil qilish, mavjud hisob amaliyotidagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishning samarali yo'llarini asoslash ko'zda tutiladi. Shuningdek, xalqaro ilmiy manbalar va xorijiy davlatlar tajribasi asosida joriy ta'mirlash xarajatlarini tasniflash, baholash va hisobda aks ettirishning zamonaviy usullarini o'rganish maqsad qilingan. Tadqiqotning yana bir muhim vazifasi ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligi, asosiy vositalarning xizmat muddatini uzaytirish, resurslardan samarali foydalanish va moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlashga xizmat qiluvchi uslubiy takliflarni ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadlar orqali buxgalteriya hisobi amaliyotini takomillashtirish, hisob siyosatini optimallashtirish va tashkilotlarda moliyaviy intizomni kuchaytirishga qaratilgan ilmiy xulosalar shakllantiriladi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Ushbu tadqiqotda asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirishga doir ilmiy va amaliy jihatlarni o'rganish uchun ishonchli manbalar asosida kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy qismi iqtisodiyot, buxgalteriya hisobi va menejment sohalariga oid akademik adabiyotlar, darsliklar, monografiyalar hamda xalqaro ilmiy nashrlarda chop etilgan ilmiy maqolalar asosida shakllantirildi. Tahlil jarayonida turli davlatlarda qo'llanilayotgan ta'mirlash xarajatlari hisobi bo'yicha amaliy tajribalar ham o'rganildi.

Tadqiqot metodologiyasi quyidagi asosiy yondashuvlarni o'z ichiga oldi:

Nazariy-tahliliy metod.

Asosiy vositalarning iqtisodiy mohiyati, joriy ta'mirlash xarajatlarining mazmuni, ularning tasnifi va hisob yuritish tamoyillari mavjud ilmiy manbalar asosida tahlil qilindi. Bu yondashuv hisob amaliyotining nazariy poydevorini o'rganish imkonini berdi.

Taqqoslash metodi

Xalqaro amaliyotda joriy ta'mirlash xarajatlarini hisobga olish jarayonlari bilan mahalliy amaliyotdagi yondashuvlar solishtirildi. Turli davlatlar tajribasi, metodologik farqlar, baholash usullari va hisobot talablari o'rtasidagi o'zgarishlar aniqlab borildi.

Tizimli yondashuv

Joriy ta'mirlash xarajatlari tashkilotning umumiy moliyaviy boshqaruv tizimi bilan bog'liq holda o'rganildi. Xarajatlar shakllanishi, ularning hisobda aks ettirilishi, moliyaviy natijalarga ta'siri va boshqaruv qarorlaridagi o'rni o'zaro bog'liq elementlar sifatida tahlil qilindi.

Amaliy-tahliliy metod

Real xo'jalik yurituvchi subyektlarda qo'llanilayotgan joriy ta'mirlash xarajatlari hisobi amaliyoti o'rganildi. Hisob siyosati hujjatlari, ichki tartib-qoidalar, xarajatlar tasnifi va hisobot ma'lumotlari tahlil qilindi. Mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqishda ushbu ma'lumotlardan foydalanildi.

Mantiqiy umumlashtirish metodi

Olingan ilmiy natijalar umumlashtirildi, ilmiy xulosalar shakllantirildi va takomillashtirish bo'yicha aniq yo'nalishlar belgilandi.

Ushbu metodlarning uyg'unlashtirilgan qo'llanilishi tadqiqotning ilmiy asoslanganligi, aniqligi va amaliy ahamiyatini oshiradi hamda asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirishga oid samarali takliflarni ishlab chiqish imkonini beradi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlari hisobi amaliyotida mavjud bo'lgan bir qator tizimli muammolarni aniqladi. Olingan natijalar uch asosiy guruhga bo'lindi: hisobning mazmuniy jihatlari, tashkiliy omillar va metodologik kamchiliklar.

Birinchidan, joriy ta'mirlash xarajatlarini iqtisodiy mazmuniga ko'ra aniq tasniflashda bir xil yondashuv mavjud emasligi aniqlandi. Turli tashkilotlarda joriy ta'mirlash xarajatlari ba'zan yangilash xarajatlari yoki kapital xarajatlar bilan

aralastirilgan holda aks ettirilishi kuzatildi. Bu esa moliyaviy natijalarni noto'g'ri shakllantiradi va hisob ma'lumotlarining ishonchliligini kamaytiradi.

Ikkinchidan, joriy ta'mirlash xarajatlari bo'yicha ichki hujjatlar, tartib-qoidalar va hisob siyosatida yetarli darajada aniqlik mavjud emasligi aniqlandi. Ko'plab xo'jalik yurituvchi subyektlarda ta'mirlash ishlarini boshlash, yakunlash, qabul qilish va baholash mexanizmlari uchun yagona talablar belgilanmagan. Natijada joriy ta'mirlash jarayonini nazorat qilish va xarajatlarni asoslashda noaniqliklar, ortiqcha sarflar va subyektiv yondashuvlar kuzatildi.

Uchinchidan, xalqaro adabiyotlar va xorijiy davlatlar tajribasini tahlil qilish natijasida joriy ta'mirlash xarajatlarini hisobga olishning aniq tamoyillari mavjudligi ma'lum bo'ldi. Xorijiy amaliyotda joriy ta'mirlash xarajatlari xizmat muddatini uzaytirmaydigan, faqat texnik holatni tiklashga qaratilgan xarajatlar sifatida aniq mezonlar asosida qo'llanadi. Ular daromad va xarajatlar hisobotida to'g'ridan to'g'ri aks ettiriladi, bu esa moliyaviy natijalarning shaffofligini ta'minlaydi.

Tadqiqot davomida, amaliy materiallar asosida joriy ta'mirlash xarajatlarining shakllanish jarayoni, ularning hisobda aks ettirilishi, sarflar bo'yicha hujjat aylanishi va tashkilotning moliyaviy natijalariga ta'siri chuqur tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlar joriy ta'mirlash xarajatlarini baholashda quyidagi yangi yondashuvlarni qo'llash zarurligini ko'rsatdi:

xarajatlarni aniq mezonlar bo'yicha tasniflash

ta'mirlash jarayonini rejalashtirish va nazorat qilish mexanizmlarini kuchaytirish

hisob siyosatida joriy ta'mirlash bo'yicha alohida bo'lim joriy etish

moliyaviy hisobotlarda joriy ta'mirlash xarajatlarini shaffof aks ettirish

Olingan natijalar, joriy ta'mirlash xarajatlari hisobi amaliyotini optimallashtirish, asosiy vositalarning xizmat muddatini uzaytirish, xarajatlarni boshqarishda aniq mezonlar yaratish hamda moliyaviy boshqaruv tizimini mustahkamlash uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlari hisobi amaliyotida mavjud bo'lgan muammolar nafaqat tashkiliy jarayonlardagi kamchiliklar, balki metodologik yondashuvlarning yetarli darajada mukammal emasligi bilan ham bog'liqligini ko'rsatdi. Bu holat ko'plab xo'jalik yurituvchi subyektlarda joriy ta'mirlash xarajatlarini noto'g'ri tasniflash, ortiqcha sarflarning shakllanishi, moliyaviy hisobotlarning aniqligi pasayishi va boshqaruv qarorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Xalqaro adabiyotlar va xorij amaliyoti bilan solishtirish shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda joriy ta'mirlash xarajatlarini hisobga olish yagona

tamoyillar asosida tartibga solingan. Ta'mirlash ishlari texnik xizmat ko'rsatishning muntazam jarayoni deb qaraladi va xarajatlar faqat asosiy vositalarning texnik holatini saqlashga qaratilgan bo'lsa, moliyaviy natijalarda darhol aks ettiriladi. Bu yondashuv xarajatlarning to'g'riligini kafolatlaydi, moliyaviy hisobotlarni shaffof qiladi va investitsion qarorlar qabul qilishda yuqori aniqlikni ta'minlaydi. Mahalliy amaliyotni o'rganish esa aksincha, ta'mirlash xarajatlari iqtisodiy mazmuniga ko'ra yetarlicha farqlanmayotganini ko'rsatdi. Ba'zi tashkilotlarda joriy ta'mirlash xarajatlari kapital xarajatlar bilan aralashtirilgan holda hisobga olinishi moliyaviy natijalar buzilishiga olib kelmoqda. Bundan tashqari, joriy ta'mirlash jarayonini hujjatlashtirish, rejalashtirish va nazorat qilish bo'yicha ichki mexanizmlarning yetarli darajada shakllanmagani xarajatlarni boshqarish jarayonini murakkablashtiradi. Tadqiqot davomida aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun bir qator ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqildi. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: joriy ta'mirlash xarajatlarini aniqlash uchun yagona mezonlarni joriy etish, hisob siyosatini takomillashtirish va unda joriy ta'mirlash bo'yicha alohida bo'lim belgilash. ta'mirlash jarayonini rejalashtirish, amalga oshirish va yakunlash bo'yicha standartlarning ishlab chiqilishi, xarajatlarni hujjatlashtirish va nazorat qilishning elektron tizimlarini kuchaytirish, joriy ta'mirlash xarajatlarining moliyaviy natijalarga ta'sirini baholashda xalqaro tajribaga mos metodlarni qo'llash. Xalqaro tajriba va amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, joriy ta'mirlash xarajatlari hisobining takomillashtirilishi moliyaviy boshqaruvning samaradorligini oshiradi, asosiy vositalarning xizmat muddatini uzaytiradi, resurslardan foydalanishni optimallashtiradi va korxonada faoliyatida barqarorlikni ta'minlaydi. Shu asosda aytish mumkinki, tadqiqot natijalari hisob siyosatini takomillashtirish, boshqaruv qarorlarini optimallashtirish hamda moliyaviy hisobotlarning ishonchligini oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy asoslangan yondashuvlarni taklif etadi. Bu esa mavzuning iqtisodiy va amaliy ahamiyatini yanada kuchaytiradi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlari hisobi amaliyotida mavjud bo'lgan metodologik va tashkiliy kamchiliklarni chuqur tahlil qilish imkonini berdi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, joriy ta'mirlash xarajatlarini aniq tasniflash, baholash va hisobda to'g'ri aks ettirish mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmagani moliyaviy hisobotlarning aniqligiga, xarajatlarni boshqarish samaradorligiga va asosiy vositalarning texnik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xalqaro amaliyot bilan solishtirish natijasida aniqlanganki, rivojlangan davlatlarda joriy ta'mirlash xarajatlarini hisobga olish aniq belgilangan tamoyillar asosida amalga

oshiriladi. Bu yondashuv moliyaviy ma'lumotlarning shaffofligini oshiradi, asosiy vositalarning xizmat muddatini samarali boshqarish imkonini yaratadi va korxonalarining umumiy iqtisodiy barqarorligini mustahkamlaydi. Tadqiqot davomida olingan ilmiy xulosalar asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

joriy ta'mirlash xarajatlarini tasniflash uchun aniq mezonlar yaratish

hisob siyosatida joriy ta'mirlash xarajatlariga bag'ishlangan alohida bo'lim joriy etish ta'mirlash jarayonini rejalashtirish, bajarish va nazorat qilish bo'yicha yagona standartlar ishlab chiqish

hujjatlashtirish jarayonlarini takomillashtirish hamda elektron nazorat tizimlarini joriy etish

xarajatlarning moliyaviy natijalarga ta'sirini baholashda xalqaro amaliyotga mos yondashuvlarni qo'llash

Ushbu takliflar joriy ta'mirlash xarajatlari hisobini optimallashtirish, moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirish, resurslardan foydalanishni yaxshilash va korxonalarining uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, asosiy vositalarni joriy ta'mirlash xarajatlari hisobi samarali tashkil etilganda korxonalar iqtisodiy faoliyati yanada barqaror, shaffof va raqobatbardosh bo'ladi. Shu bois ushbu mavzu amaliy iqtisodiyotda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov A., Abdullayev Sh. Buxgalteriya hisobi nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
2. To'laganov X. Moliyaviy hisobot va audit asoslari. Toshkent: Fan, 2019.
3. Jo'rayev M. Asosiy vositalar hisobi va ularni boshqarish. Toshkent: Iqtisod universiteti nashriyoti, 2021.
4. Кулагин В. П. Бухгалтерский учет основных средств. Москва: Инфра-М, 2020.
5. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Москва: Новое знание, 2019.
6. Богданов В. В. Учет и контроль ремонта основных средств. Санкт-Петербург: Питер, 2021.